Natuur- en Milieu-educatie

Discussiedag over de natuur- en milieuvoorlichting en -educatie in Nederland

Natuur- en Milieu-educatie

Discussiedag over de natuur- en milieuvoorlichting en -educatie in Nederland

8 maart 1979

L.S.

De organisatoren van de discussiedag over natuur- en milieu-voorlichting en -educatie op 22 maart a.s. hebben het zeer op prijs gesteld uw aanmelding voor deze dag te mogen ontvangen. Wij bieden u hierbij de stukken voor de dag aan, te weten het programma, het discussiedocument, een concept-agenda voor de discussie en de lijst met deelnemers.
Zoals u in de uitnodigingsbrief hebt kunnen lezen, is het de bedoeling dat de discussies op de dag een nader inzicht zullen verschaffen in de meest gewenste structuur en het meest doelmatige voorzieningenpakket voor de natuur- en milieuvoorlichting en -educatie in Nederland. Wij achten het van groot belang hierover in eerste instantie de mening en de opvattingen van de organisaties werkzaam op genoemd terrein te horen.
Teneinde alle aanwezigen de gelegenheid te geven zich over deze onderwerpen te uiten, stellen wij voor dat de deelnemers zich na de inleiding door de heer Vonhoff verdelen over een aantal discussiegroepen, met ieder een eigen thema. Wij hebben daarbij gedacht aan de volgende thema's, die u ook terugvindt in het discussiedocument:

- voorlichting aan consumenten, particuliere huishoudens
- bedrijfsvoorlichting
- overheidsvoorlichting
- jongereneducatie
- volwasseneneducatie
- recreantenvoorlichting

Alle discussiegroepen krijgen de beschikking over afzonderlijke vergaderruimten.

Wij vonden de volgende personen bereid om de discussie binnen de groepen te leiden:

- ir. J.N.R. Bonjernoor, hoofd afdeling recreatie Staatsbosbeheer
- mw. M.J. Daamen-van Houte, vice-voorzitter Consumentenbond
- J. Franse, Stichting Ruimte
- mr. M.J.E.M. Jager, wethouder gemeente Heemstede
- P. Kramer, Nederlands Centrum voor Democratische Burgerschaps-vorming

../2

Interdepartementale werkgroep natuur- en milieuvoorlichting en -educatie
Secretariaat: Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne
Dokter van der Stamstraat 2-2265 BC Leidschendam - tel. (070) 20 92 60 tst. 3338

- mw. dr. J.C. van Noordwijk-van Veen, voorzitter Voorlopige Centrale Raad Milieuhygiëne
- H. Wals, directeur Gem. school- en kindertuinen Den Haag
- H. Wink, Nederlands Centrum voor Democratische Burgerschapsvorming

De organisatoren stellen het bijzonder op prijs wanneer u, met behulp van de bijgesloten antwoordkaart, wilt aangeven naar welke discussiegroep uw eerste, respectievelijk tweede voorkeur uitgaat.
Wij verzoeken u deze kaart uiterlijk 16 maart a.s., doch gaarne zo spoedig mogelijk, ongefrankeerd aan ons te retourneren.

Als suggestie voor het verloop van de discussies in de groepen is een concept-agenda bijgevoegd. Dit betekent dat in onderling overleg wijzigingen kunnen worden aangebracht. Wel stellen wij ons voor dat de discussies toch het volgende verloop in algemene zin zullen hebben dat eerst wordt gesproken over ervaren problemen en knelpunten en dat vervolgens suggesties voor oplossingen van deze knelpunten en problemen aan de orde zullen komen. In dat licht moet u ook de inleidingen rond de lunch zien, die de bedoeling hebben om, aan de hand van praktijkervaringen, de discussies over mogelijke oplossingen te stimuleren.

Voorts wijzen wij u graag op de mogelijkheid om documentatiemateriaal te doen plaatsen op informatiebalies in de wandelgangen van het Beatrix-gebouw, waar de discussiedag gehouden zal worden.

Wellicht ten overvloede brengen wij onder uw aandacht dat aan de deelname aan deze discussiedag geen kosten verbonden zijn, behoudens de eigen reiskosten. Een reductiebon van de Nederlandse Spoorwegen treft u hierbij aan. Een aan het karakter van de dag aangepaste macro-biotische lunch wordt u aangeboden.

Hoogachtend,

De voorzitter van de
Interdepartementale werkgroep
natuur- en milieuvoorlichting
en -educatie,

drs. J.B. Pieters.

Bijlagen.

Natuur- en Milieu-educatie

Discussiedag over de natuur- en milieuvoorlichting en -educatie in Nederland

P R O G R A M M A

Programma discussiedag over natuur- en milieu-voorlichting en -educatie op 22 maart 1979 in het Beatrix-gebouw te Utrecht

9.30 - 10.00 u	ontvangst met koffie registratie van de deelnemers
10.00 - 10.05 u	opening door drs. J.B. Pieters, voorzitter van de Interdepartementale werkgroep natuur- en milieuvoorlichting en -educatie
10.05 - 10.30 u	inleiding door de heer H.J.L. Vonhoff, burgemeester van Utrecht
10.30 - 12.00 u	1e ronde discussiegroepen
12.00 - 12.15 u	inleiding over enige algemene organisatorische aspecten van voorlichting en educatie door dr. E. Dekker, ex-voorzitter werkgroep milieu-voorlichting van de Centrale Raad voor de Volks-gezondheid, 1e secretaris van de Kommissie Nationaal Plan Gezondheidsvoorlichting en -opvoeding
12.15 - 12.30 u	praktijkervaringen met de natuur- en milieu-voorlichting en -educatie op lokaal niveau door de heer Ing. G. Mostert, chef van de afdeling Plantsoenen en Begraafplaatsen van de Gemeente Zwolle

-/-

Interdepartementale werkgroep natuur- en milieuvoorlichting en -educatie
Secretariaat: Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne
Dokter van der Stamstraat 2-2265 BC Leidschendam - tel. (070) 20 92 60 tst. 3338

- programma (vervolg) -

12.30 - 13.45 u	lunch
13.45 - 14.00 u	praktijkervaringen met de natuur- en milieu-voorlichting en -educatie op provinciaal niveau door de heer G. Jutten, provinciaal consulent van het Instituut voor natuurbeschermings-educatie in Friesland
14.00 - 14.15 u	natuur- en milieuvoorlichting en -educatie op landelijk niveau door drs. P.J. Schroevers, wetenschappelijk medewerker Rijksinstituut voor Natuurbeheer, bestuurslid Stichting voor Milieu-edukatie
14.15 - 15.30 u	2e ronde discussiegroepen
15.30 - 16.00 u	rapportage van de discussies
16.00 - 16.15 u	slotwoord door drs. J.B. Pieters

Natuur- en Milieu-educatie

Discussiedag over de natuur- en milieuvoorlichting en -educatie in Nederland

DISCUSSIEDOCUMENT

22 MAART 1979

Interdepartementale werkgroep natuur- en milieuvoorlichting en -educatie
Secretariaat: Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne
Dokter van der Stamstraat 2-2265 BC Leidschendam - tel. (070) 20 92 60 tst. 3338

Inhoud: pag.

Inleiding 1

Voorlichting aan consumenten en particuliere huishoudens 5

Bedrijfsvoorlichting 13

Overheidsvoorlichting 17

Jongereneducatie 20

Volwasseneneducatie 24

Recreantenvoorlichting 27

INLEIDING

Inleiding

Een beschouwing over de gevolgen van het ingrijpen van de mens in het biotische en a-biotische milieu, leidt onvermijdelijk tot de conclusie dat met name in de huidige tijd sprake is van:

- een diepgaande verstoring van de ecologische systemen en processen
- een aantasting van natuurwetenschappelijke en landschappelijke waarden
- het interen op de natuurlijke hulpbronnen.

In de volgende paragrafen wordt voorbijgegaan aan de aard van deze ontwikkeling. Zij mag bij de deelnemers aan de discussiedag bekend worden verondersteld, terwijl bovendien gewezen kan worden op de alom beschikbare literatuur over dit onderwerp.

Naast de actieve bemoeienis van het particuliere initiatief met de milieuproblematiek, is vooral sinds het begin van de jaren '70 sprake van een actief overheidsbeleid. Dit beleid is gericht op handhaving en/of verbetering van de kwaliteit van natuur, landschap en milieu. Dit komt onder meer tot uiting in:

- de uitbreiding van het wettelijke instrumentarium
- een intensivering van het beleid waarmee de waarden van natuur en landschap worden veiliggesteld
- een uitbreiding van de beschikbare financiële middelen en mankracht binnen het overheidsapparaat.

Wij moeten ons er echter rekenschap van geven dat het niet alleen noodzakelijk is de symptonen van de milieu-problematiek te bestrijden, maar dat we ons ook bezig moeten houden met de oorzaken hiervan.
Als een van de oorzaken kan gelden dat bepaalde gehanteerde normen en waarden met de kwetsbaarheid van natuur en milieu geen rekening houden. Dit vindt dan zijn weerslag in de houding en het gedrag van de mens, die soms wel als 'milieu-vijandig' kunnen worden bestempeld.
Door sommige auteurs worden religieuze factoren aan-gedragen om de groeiende kloof tussen de mens en zijn natuurlijke omgeving te verklaren; anderen zoeken het in de sociaal-economische verhoudingen of overbevolking.

Zonder in te gaan in een discussie over religieuze, ideologische en politieke vraagstukken kan worden vast-gesteld dat - ook al groeit het milieubesef - een belangrijk deel van de bevolking zich onvoldoende rekenschap geeft van de snelle kwaliteitsvermindering van natuur, landschap en milieu, noch van de oorzaken die daaraan ten grondslag liggen.

./3

- inleiding (vervolg) -

Evenmin lijkt men alom te beseffen, wat de gevolgen kunnen zijn voor het menselijk welzijn en voor het levenspeil, als de milieuproblematiek onvoldoende wordt aangepakt. Dit betekent dat er nog nauwelijks sprake is van een goede voedingsbodem voor een doelmatig milieubeleid, want een dergelijk beleid zal immers het doen en laten van de mens ten opzichte van zijn milieu moeten regelen en in sommige gevallen moeten beperken.

Naast de totstandkoming van een noodzakelijk pakket "technische" maatregelen zal dan ook een ecologisch bewustwordingsproces moeten worden bevorderd. Dit zal moeten leiden tot een gedragspatroon dat rekening houdt met de instandhouding van de kwaliteit van het natuurlijke milieu, van het landschap (als cultureel erfgoed) en van het leefmilieu van de mens.

Het waren Thijsse en Heimans die in Nederland de basis legden voor wat algemeen de natuur- en milieu-educatie wordt genoemd. Na aanvankelijk vooral gericht te zijn op het aankweken van kennis en liefde voor de natuur is vooral de laatste jaren een ontwikkeling zichtbaar waarbij ook gestreefd wordt naar een bewustwording t.a.v. de totale leefomgeving en de maatschappelijke factoren die hierop van invloed zijn.

Vele activiteiten op het terrein van de natuur- en milieu-educatie en -voorlichting zijn inmiddels ontplooid of staan op stapel, activiteiten met een lokale, regionale dan wel nationale reikwijdte en met verschillende invalshoeken en accenten. Een dergelijke verscheidenheid is verheugend en mag niet verloren gaan. Verheugend is ook dat hierbij het particuliere initiatief in de breedste zin van het woord een belangrijke rol speelt. In het kader van de natuur- en milieuvoorlichting en -educatie dient de overheid dan ook royaal ruimte te geven aan het particuliere initiatief, d.w.z. initiatieven van de burgers zelf, waarbij ook het vrijwilligerswerk van groot gewicht is. Vrijwilligers kunnen met hun persoonlijke inzet en hun vaak specifieke deskundigheid een vruchtbare bijdrage leveren aan de leefbaarheid van onze samenleving in het algemeen en de natuur- en milieuvoorlichting en -educatie in het bijzonder. Aan de andere kant moet men zich afvragen of er voldoende onderlinge afstemming en samenhang tussen de huidige en voorgenomen natuur- en milieu-educatieve activiteiten bestaat en of er geen lacunes bestaan m.b.t. noodzakelijk te achten voorzieningen.

- inleiding (vervolg) -

Ook is het van belang de betrokken organisaties gelegenheid te geven om onderling van gedachten te wisselen over de knelpunten op dit terrein, over de ontbrekende voorzieningen en over de mogelijkheden om deze tot ontwikkeling te brengen.
De Interdepartementale werkgroep voor natuur- en milieuvoorlichting en -educatie heeft dan ook besloten het particuliere initiatief op deze punten de gelegenheid te geven zich te uiten tijdens een discussiedag op 22 maart 1979 in Utrecht.

Uit een oogpunt van doelmatigheid zullen de discussies worden toegespitst op een aantal thema's, te weten:

- voorlichting aan consumenten en particuliere huishoudens
- bedrijfsvoorlichting
- overheidsvoorlichting
- jongereneducatie
- volwasseneneducatie
- recreantenvoorlichting.

De discussies vinden, in relatie tot deze thema's, plaats in werkgroepen, waaraan de deelnemers naar keuze kunnen deelnemen.

De organiserende departementen zien met des te meer belangstelling uit naar de resultaten van de discussiedag omdat deze een rol kunnen spelen bij de formulering van het beleid van de (rijks)overheid op het terrein van de natuur- en milieuvoorlichting en -educatie.
Dit beleid zal zich vooral richten op het scheppen van voorwaarden voor het goed functioneren van het particuliere initiatief binnen een structuur, waar de huidige en mogelijk te verwezenlijken voorzieningen. in onderlinge samenhang een plaats vinden.

./5

VOORLICHTING AAN CONSUMENTEN EN PARTICULIERE HUISHOUDENS

Voorlichting aan consumenten en particuliere huishoudens

In Nederland zijn de milieu-organisaties de laatste jaren steeds meer aandacht gaan besteden aan consumptie, huishouding en voeding. Anderzijds hebben consumenten-, huishoudvoorlichtings- en vrouwenorganisaties steeds meer hun blik gericht op zaken die met milieu, energie en grondstoffen verband houden. Het is daarbij natuurlijk wel zo dat de laatstgenoemde organisaties milieu-voorlichting en -educatie "slechts" als een onderdeel van hun activiteitenpakket beschouwen. Maar bij de aktie "Water-alarm" wisten deze organisaties zich zeer wel te vinden in een gemeenschappelijke actie.

Er kan ook nog worden gewezen op de toenemende voorlichtingsactiviteiten gericht op energiebesparing, niet alleen in de industriële, maar ook in de consumptieve en huishoudelijke sfeer. Hoewel het primaire motief hier de energievoorziening is, is energiebesparing natuurlijk ook van groot belang voor het natuur-, landschaps- en milieubehoud.

Met name de milieu-organisaties hebben dan ook al enige jaren de (kern)-energieproblematiek tot een van hun centrale aandachtspunten gemaakt. Men denke o.a. aan de reizende tentoonstelling "Energie-Edukatief" van de Stichting voor Milieu-edukatie.

Op 31 augustus 1976 is opgericht de Stichting Voorlichting Energiebesparing Nederland (Sven), met als doel: het vormen van een coördinerend informatiecentrum voor energiebesparing. Aan het dagelijks bestuur nemen deel de ministeries van Economische Zaken, Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en de Nijverheidsorganisatie TNO.
Op het gebied van de consument/particuliere huishoudens gerichte voorlichting kunnen o.m. de volgende activiteiten worden genoemd:

- het vervaardigen en verzenden van isolatiebrochures ten behoeve van particulieren;
- nauwe betrokkenheid bij het Nationaal Isolatie Programma (NIP);
- medewerking aan een experimentele cursus "Verstandig met energie" van de Stichting Huishoudelijke Voorlichting ten Plattelande. Deze cursus wil huisvrouwen inzicht geven in het energievraagstuk en de vraag hoe energiebesparing in het huishouden kan worden bereikt. In de toekomst wordt dit wellicht uitgebreid tot een landelijke cursus.

./7

- voorlichting aan consumenten en particuliere huishoudens (vervolg) -

De meest recente opvattingen van de rijksoverheid inzake consumentenvoorlichting en -opvoeding, waaronder milieu- en energie-aspecten, zijn te vinden in het Jaarrapport 1977-1978 van de Interdepartementale Commissie voor Consumentenzaken (ICC) (met name blz. 51 t/m 55). De Kommissie National Plan GVO pleit in haar eerste advies inzake de opzet en ontwikkeling van gezondheidsvoorlichting en -opvoeding (Voorburg, juli 1978) op blz. 62 voor samenwerking tussen GVO, NMVE en de consumentenvoorlichting, huishoudelijke voorlichting, en verkeersvoorlichting en -opvoeding.

Momenten

Het is zinvol een aantal educatie- en voorlichtingsmomenten te onderscheiden:

- consumenteninformatie door de producent vóór de aankoop (reclame, etikettering, bijsluiters);
- consumenteninformatie door producenten of verkopers tijdens of na de aankoop;
- informatie door consumentenorganisaties/-rubrieken (publikaties van resultaten van vergelijkend waren-onderzoek, aan de kaak stellen van misleidende en/of onbehoorlijke reclame, algemene adviezen/tips via periodieken, persoonlijke adviezen op aanvraag).

Het is de vraag of met betrekking tot deze informatie- en voorlichtingsmomenten gedacht moet worden aan aanvullende voorzieningen zeker nu er een Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Konsumentenaangelegenheden (SWOKA) is opgericht. De problemen liggen hier meer in de sfeer van het beschikbaar komen van gegevens ten behoeve van informatieve etikettering, een wettelijke regeling van etikettering, (wettelijke en/of zelf-) regulering van de reclame, de mogelijkheden van consumentenorganisaties om nieuwe informatietaken op zich te nemen, etc.
Het lijkt hier meer een kwestie te zijn van politieke wil (ook op internationaal niveau), onderzoeks- en wetgevingscapaciteit, subsidiemogelijkheden.
Over de behoefte aan informatie bij de consument zie men nog het artikel uit de NRC van 12 januari 1979, dat hierachter is bijgevoegd.

De centrale vraag is na te gaan welke mogelijkheden tot samenwerking tussen de bestaande organisaties aanwezig zijn en de behoefte aan voorzieningen te meten. Dan is het zinvol een aantal educatie- en voorlichtingsmomenten te onderscheiden.

- voorlichting aan consumenten en particuliere huishoudens (vervolg) -

In dit verband moet ook worden gewezen op de noodzakelijke samenhang tussen consumentenvoorlichting en jongeren- en volwasseneneducatie op het gebied van natuur een milieu.

Allereerst kan worden genoemd de informatie die via publiekscampagnes wordt gegeven met inschakeling van de massamedia ("Verstandig met energie", "Laten we zacht zijn voor elkaar", "De Groene 10" en "De Blauwe 10", e.a.).

Algemeen wordt erkend dat deze campagnes op zichzelf nauwelijks tot verandering van attitudes, laat staan tot verandering van gedrag leiden. Immers veel meer dan bij het onderwijs het geval is, richten de voorlichting en educatie van consumenten en particuliere huishoudens zich op concrete gedragsveranderingen: milieubewust kopen, -afvalgedrag, -voedselbereiding, -energieverbruik, -recreatiegedrag, etc..

Uit adviezen aan de overheid (o.a. het "Advies inzake milieubewustgedrag, milieubewustbeleid, uitgangspunten voor milieuvoorlichting" van de Centrale Raad voor de Volksgezondheid), onderzoeksresultaten, waaronder effectiviteitsmetingen van publiekscampagnes, blijkt hoe moeilijk gedragsverandering tot stand komt, ook al is de persoon in kwestie milieubewust. Dit pleit voor een zo goed mogelijk inbouwen van de kennis over gedragsverandering in publiekscampagnes en kadercursussen. In de sfeer van voorzieningen betekent dit dat deze kennis bij voorkeur op één punt beschikbaar èn goed toegankelijk moet zijn.
Bovendien moet voorlichting, wil zij kunnen leiden tot gedragsverandering, gepaard gaan met positieve gedragsprikkels: een "beloningensysteem".

Directe contacten ("mond-op-mond-beademing") lijken een noodzakelijke voorwaarde:

> "Kampagnes en massamedia - noodzakelijkerwijs eenzijdig - dienen dan samen te gaan met programma's dicht bij de mensen waarbij tweezijdigheid gewaarborgd is en participatie van de doelgroep gestalte krijgt. Dit vereist mogelijkheden voor gezamenlijke planning en uitvoering".

Aldus staat te lezen op blz. 67 van eerdergenoemd GVO-advies.

- voorlichting aan consumenten en particuliere huishoudens (vervolg) -

Kader

De Kleine Aarde wijst op het belang van het "ervarend leren". Hier doet zich het probleem van kadervorming voor. Gezien de aard van de milieuproblematiek gaat het daarbij vooral om vrijwilligers. Om kader op te leiden voor de directe contacten heeft de Vereniging Milieudefensie een project "Milieu en huishouden" opgezet en organiseert De Kleine Aarde kaderkookcursussen. Afdelingen van vrouwenorganisaties en vele andere groepen zijn actief.
In dit verband doet zich dan de vraag voor, hoe voorzien dient te worden in de behoefte aan kadertraining. Gezien de schaarse deskundigheid zou men kunnen denken aan een centrale voorziening. Deze zou twee vormen kunnen hebben: in een landelijk centrum worden door de beschikbare deskundigen regelmatig cursussen gegeven, óf de deskundigen geven cursussen in het land, waarbij de verzoeken om cursussen op een centraal punt binnenkomen. In dit verband moet worden opgemerkt dat de HBO-opleiding Toegepaste Huishoudwetenschappen (THW) momenteel onderzoekt, op welke wijze en in welke mate meer aandacht aan natuur en milieu in de THW-opleiding kan worden besteed.
De varianten die in studie zijn, lopen van een extra accent binnen de bestaande opleiding tot een opleiding die geheel gericht is op het geven van milieu-educatie en voorlichting.

Materialen

Naast de behoefte aan kadertraining kan een behoefte aan beter documentatiemateriaal, (reizende)tentoonstellingen, diaseries, etc. worden geconstateerd. Het thans beschikbare materiaal wordt als te versnipperd, onvolledig en moeilijk verkrijgbaar beschouwd.
Het probleem kan gesplitst worden in het probleem van de vervaardiging van adequaat materiaal enerzijds en de registratie, opslag en distributie anderzijds.

Met betrekking tot de vervaardiging van materiaal kan men zich afvragen of er naar gestreefd moet worden dat de betrokken organisaties zoveel mogelijk gemeenschappelijk materiaal laten vervaardigen. In ieder geval is het zo dat een aantal organisaties gezamenlijk en met financiële steun van het ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne een nieuwe versie van de brochure "Milieubesparend huishouden" vervaardigen.

- voorlichting aan consumenten en particuliere huishoudens (vervolg) -

Het lijkt duidelijk dat een centrale registratie van het beschikbare materiaal gewenst is. Op een aantal punten (particuliere milieu-organisaties, Sven) beschikt men over (geregistreerde?) documentatie op het gebied van milieu en consumptie/huishouden.
De vraag is of ook aan een centrale opslag van materiaal gedacht moet worden met de mogelijkheid op aanvraag en tegen kostprijs dit materiaal te verzenden.
Gekoppeld hieraan is de vraag naar de behoefte die er bestaat aan zgn. "Milieuwinkels", d.w.z. winkels gespecialiseerd in de verkoop van milieuliteratuur en eventueel ook milieuvriendelijke produkten, die tevens een wegwijzerfunctie op milieugebied kunnen vervullen.

BIJLAGE
tekst artikel NRC-Handelsblad, 12.1.1979
Consument heeft behoefte aan meer produktinformatie

Door een onzer redacteuren

TILBURG, 12 jan. - De consumente wordt nog veel informatie die van belang is voor verantwoorde koopbeslissingen onthouden. Te denken valt aan gegevens over het energieverbruik, milieu-effecten, gebruikskosten, reparateikosten en technische levensduur van produkten. Maar bijvoorbeeld ook aan het fosfaatgehalte van wasmiddelen en het coffeïnegehalte van koffie.

Dit heeft dr. W. Fred van Raaij, verbonden aan de vakgroep economische psychologie van de katholieke hogeschool in Tilburg, gisteren gezegd op een studiedag over consumentengedrag van het NIMA (Nederlands instituut voor marketing).

Van Raaij zei niet zoveel te geloven van de tegenwoordig vaak gehoorde stelling dat de consumenten al met een overvloed aan informatie over het aanbod van goederen en diensten worden gebombardeerd. Hij stelde vast dat er aan de ene kant sprake is van een teveel aan commerciële informatie (teveel merken, teveel eigenschappen), maar dat er aan de andere kant nog steeds te weinig informatie wordt gegeven, die de kopers van veel produkten eigenlijk heel goed van pas zou kunnen komen.

Uit onderzoekingen maakt hij op dat consumenten bereid zijn veel informatie te verwerken als het om belangrijke koopbeslissingen gaat "Voor dagelijkse gebruiksgoederen blijken de mensen maar een vijfde van alle beschikbare informatie in reclame, op verpakking en elders te gebruiken. Maar voor duurzame produkten als auto's en meubelen neemt men tot wel tachtig procent van de beschikbare informatie op."

Eigen onderzoek heeft dr. Van Raaij geleerd dat consumenten extra produktinformatie ook gebruiken als ze wordt verschaft. Hij heeft proeven genomen met koffie, waarbij het coffeïnegehalte op de verpakking was vermeld. Vrouwen bleken dan hun oordeel over de verschillende koffiesoorten mede op dit gegeven te gaan baseren.

Tevredener

Consumenten blijken ook tevredener te zijn over hun aanschaf, naarmate ze over meer informatie beschikken. Maar een garantie dat er ook steeds verantwoorder wordt gekocht is er niet.

./12

BIJLAGE (vervolg)

Een voortdurende uitbreding van de produktinformatie leidt vanaf een zeker punt niet meer tot betere koopbeslissingen. Wel tot meer vertrouwen bij de consument in de juistheid van zijn of haar beslissing.

Eerder had de Tilburgse hoogleraar dr. C.M. van Veldhoven de verkoop- en reclamemensen voorgehouden dat zij er rekening mee moeten houden dat bepaalde bevolkingsgroepen kwetsbaarder zijn voor hun verkoop-impulsen. Dr. Van Raaij werkte dat verder uit. Volgens hem behoren vooral 65-plussers tot deze kwetsbare groepen. Verder valt te denken aan kinderen en ook aan mensen met lagere opleidingen en inkomens. De reclame zou speciaal bedacht moeten zijn op de problemen die zich in het contact met deze groeperingen kunnen voordoen.

"Het blijkt dat het informatietempo op t.v. en radio zo hoog ligt dat bejaarden soms moeite hebben de stroom te verwerken. Nieuwe produkten zijn voor ouderen ook vaak te ingewikkeld. Ze blijken echter minder vaak klachten over gebreken aan produkten in te dienen. Wellicht speelt daarbij een rol dat ze moeite hebben met het vinden van de juiste wegen."

Beïnvloeding

Bij ouderen is de grotere koopervaring soms een voldoende tegenwicht tegen het commerciële geweld, maar kinderen zijn juist kwetsbaar voor dit geweld. Uit Amerikaans onderzoek is ook gebleken dat kinderen beïnvloedbaar zijn en moeite hebben met het onderscheid tussen reclame en redactionele informatie.

Van Raaij: "De grotere beïnvloedbaarheid geldt wellicht ook voor consumenten met een laag opleidingsniveau. Status- en prestige-elementen, die door de reclame aan produkten worden toegevoegd, spreken deze groep meer aan. Bovendien blijkt men wat moeite te hebben met de verwerking van vergelijkende kwaliteitsinformatie, zoals die door consumentenorganisaties wordt verstrekt."

Consumenteninformatie moet volgens Van Raaij vooral in de winkels worden verstrekt. Behalve aan informatieve etikettering van de produkten denkt hij aan lijsten, waarop de belangrijkste eigenschappen van de produkten naast elkaar worden gezet, ook van de merken die een bepaalde winkel niet in de schappen heeft liggen.

Gezien de problemen die consumenten kunnen hebben met het informatietempo zou de reclame zich minder van radio en t.v. moeten bedienen en meer van kranten en tijd-schriften om de consumenten in staat te stellen zelf hun verwerkingstempo te bepalen.

./13

BEDRIJFSVOORLICHTING

Bedrijfsvoorlichting

In de bedrijfsvoorlichting kunnen een aantal velden worden aangegeven, waarin voorlichtingsactiviteiten kunnen plaatsvinden:

- vanuit de overheid naar de bedrijfstak en/of het bedrijf;
  Bijvoorbeeld: voorlichting rond milieuwetten, vergunningenbeleid, milieubeleid.
- vanuit de bedrijfstak naar de bedrijven;
  Bijvoorbeeld: voorlichting ter gelijkschakeling van milieumaatregelen.
- binnen het bedrijf aan de bedrijfsgenoten;
  Bijvoorbeeld: voorlichting gericht op 'good housekeeping'.
- vanuit het bedrijf naar de directe omgeving;
  Bijvoorbeeld: voorlichting ten behoeve van buurtbewoners in verband met milieuvoorzieningen in de hindersfeer.
- vanuit het bedrijf naar afnemers/consumenten;
  Bijvoorbeeld: voorlichting als verkoopargument.

Een centrale vraag is in dit verband:
Kunnen er binnen deze voorlichtingsvelden of voor de bedrijfsvoorlichting in zijn geheel faciliteiten worden geformuleerd, die nodig of wenselijk zijn en waarmee tevens de voorlichting en educatie op het gebied van natuur en milieu wordt gestimuleerd?

Bij de term 'faciliteiten' wordt gedacht aan structurele en organisatorische zaken, die los staan van de inhoud van de voorlichtingsboodschap en dan ook door 'cliënten' met uiteenlopende behoeften gebruikt kunnen worden.

Ter nadere bepaling van de gedachten op dit punt, zou onder meer gedacht kunnen worden aan:

- een landelijk overlegkader als kontaktpunt voor organisaties en instellingen die zich met educatie en voorlichting rond natuur en milieu bezig houden;
- een landelijk centrum waar milieucursussen plaats kunnen vinden en waar vergaderruimten en logiesmogelijkheden aanwezig zijn;
- een informatiebank waarvan naar behoefte door geinteresseerden gebruik kan worden gemaakt;
- een orgaan, dat voorlichtingsactiviteiten actief begeleidt.

- bedrijfsvoorlichting (vervolg) -

Voor de formulering van de bovengenoemde faciliteiten zijn nog twee vragen van belang:

- binnen welke voorlichtingsvelden bestaat behoefte tot het opzetten, respectievelijk verbeteren van de educatie en voorlichting rond natuur en milieu?
- welke faciliteiten van de overheid zouden aan die behoefte tegemoet kunnen komen en de educatie en voorlichting rond natuur en milieu kunnen verbeteren, eventueel zelfs zonder dat daaraan thans al uitdrukkelijk een behoefte ten grondslag ligt?

Een voorbeeld: de landbouwvoorlichting

Wellicht wordt de discussie gediend met een voorbeeld uit de praktijk. Daarom wordt hieronder geschetst hoe op dit moment de landbouwvoorlichting is georganiseerd. Dit voorlichtingsapparaat is als voorbeeld gekozen omdat het zijn vorm heeft gekregen vanuit duidelijk en van te voren geformuleerde doelstellingen, omdat het wijdvertakt is en omdat binnen de structuur van dit apparaat een aantal van de bovengenoemde faciliteiten functioneren.

Het landbouwvoorlichtingsapparaat heeft een zelfstandige plaats binnen het overheidsbeleid ten behoeve van land- en tuinbouw en onderhoudt nauwe banden met landbouwkundig onderwijs en -onderzoek.

Het voorlichtingsapparaat is met de ontwikkeling in de landbouw meegegroeid. Zo werd, parallel aan de toenemende specialisatie binnen de land- en tuinbouw zelf, in de jaren '60 ook binnen de voorlichting een productietak-gerichte organisatie ingevoerd. Op dit moment kent die voorlichting dan ook een specialistische aanpak ten aanzien van de akkerbouw, de rundveehouderij, de tuinbouw en ten aanzien van de varkens- en pluimveehouderij. In dezelfde periode werden ook de georganiseerde werknemers en werkgevers in deze sector bij de voorlichting betrokken.

De doelstelling van het landbouwvoorlichtingsapparaat leidt tot een voorlichtingsbehoefte op onder meer de volgende terreinen:

- productietechnische voorlichting
- juridische voorlichting
- voorlichting over voedings- en kwaliteitsaangelegenheden (residuen in produkten)
- voorlichting over milieu, natuur en landschap (algemene natuur- en milieuproblemen van de landelijke gebieden, hinderwetzaken, waterverontreiniging, meststoffen, zuiveringsslib)
- voorlichting over ruimtelijke ordening

./16

- bedrijfsvoorlichting (vervolg) -

De voorlichting wordt uitgeoefend door de volgende apparaten:

- de landbouwvoorlichtingsdienst van de overheid. Deze dienst is per provincie opgebouwd en kent daarnaast nog een aantal landelijk opererende, zogenaamde consulentschappen in algemene dienst. Zo zijn er consulentschappen voor bodemaangelegenheden, voor planteziekten, voor onkruidbestrijding en is er ook een Rijksagrarische Afvalwaterdienst.
- de gesubsidieerde voorlichtingsdiensten. Hier kunnen genoemd worden de sociaal-economische voorlichtingsdiensten van de landbouw- en werknemersorganisaties, de voorlichtingsdienst van het bedrijfsleven en de voorlichtingsdienst van de Stichting Huishoudelijke Voorlichting ten Plattelande.
- de niet-gesubsidieerde particuliere voorlichting.

Om de activiteiten van deze apparaten te coördineren en te begeleiden bestaat er een Landelijke Raad voor de Bedrijfsontwikkeling. Deze Raad is tevens het centrale adviesorgaan voor de Minister van Landbouw en Visserij.
Per provincie functioneert een Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling die zich bezig houdt met de opstelling van de voorlichtingsprogramma's in de verschillende regio's.

De organisatie van het voorlichtingsapparaat voorziet er dus in, dat er per regio en per productietak een zeer divers voorlichtingsaanbod is voor de bedrijfsgenoten.

./17

OVERHEIDSVOORLICHTING

Overheidsvoorlichting

De Wet Openbaarheid Bestuur kan ook voor de discussie over overheidsvoorlichting en milieu- en natuureducatie een invalshoek voor discussie vormen. In deze wet worden de spelregels gegeven voor een moderne, centrale overheidsvoorlichting. Uitgangspunt van de wet: het recht dat de burger op informatie heeft.

Die informatie wordt daarbij onderscheiden in twee vormen:

- passieve informatie. De overheid heeft de plicht om op verzoek bepaalde informatie te verstrekken (documenten zoals nota's, rapporten, maar ook gegevens daaruit of inlichtingen daarover). Een verzoek om informatie kán worden afgewezen als de inwilliging niet in overeenstemming wordt geacht met de eisen van een goede of democratische bestuursvorming maar ook als de veiligheid van de staat daarmee zou worden geschaad. Zo'n afwijzing moet dan vanzelfsprekend wel beargumenteerd worden.
- actieve informatie. Hiermee wordt bedoeld: het uit eigen beweging verschaffen van informatie door de overheid wanneer dit in het belang is van een goede en democratische bestuursvorming. Gebrek aan mankracht en gebrek aan financiën kunnen in dit opzicht goede initiatie echter wel eens blokkeren.

De Wet Openbaarheid Bestuur moet in september 1979 in werking treden. Thans wordt nog gestudeerd op een Algemene Maatregel van Bestuur die de uitvoering moet regelen voor de passieve en actieve informatie-verschaffing.

De praktijk

De belangrijkste vraag is natuurlijk: hoe kan worden bereikt dat zowel de passieve als ook de actieve informatie daadwerkelijk ingang vinden.
Voor de passieve informatiestroom is dat afhankelijk van de mate waarin die informatie toegankelijk is.
Ze moet niet alleen beschikbaar zijn, maar ook begrijpelijk.
Voor de actieve informatiestroom liggen de zaken minder eenvoudig. Daar is een strategie voor nodig.
Die strategie wordt aan de ene kant bepaald door de aard, het niveau, de instelling en de omvang van de publieksgroepen die moeten worden geïnformeerd, maar aan de andere kant ook door de doelstelling van die informatie of, met andere woorden, door de vraag: welk effect wordt nagestreefd?
Van betekenis is op de derde plaats natuurlijk ook het onderwerp waarover wordt voorgelicht.

./19

- overheidsvoorlichting (vervolg) -

De strategie voor de actieve informatiestroom wordt vastgelegd in een plan van uitvoering. Dat plan zal aangeven welke middelen kunnen worden ingezet en in welke relatie die middelen tot elkaar staan. Daarbij kan worden gedacht aan persberichten, brochures, dia-presentaties, tv-spots, lesbrieven, advertenties, affiches, etc.

Vragen

Gezien het bovenstaande kan men zich terzake van de voorlichting over natuur en milieu onder meer het volgende afvragen:

- Wat is een haalbare doelstelling?
- In hoeverre is (zijn de aspecten van) het onderwerp effectief, communicabel, d.w.z. op een wijze die op den duur tot blijvende mentaliteits-/gedragsverandering leidt bij de publieksgroepen?

Bij alle activiteiten dient men rekening te houden met de bereidheid van de publieksgroepen de verkregen informatie om te zetten in aangepast gedrag.
Vormt dit gegeven niet een uiterst moeilijk neembare barrière (ook financieel) bij een ogenschijnlijk doelmatige overdracht van vaststaande feiten?
Men stelt de verwachtingen gemakkelijk te hoog. Getuige bijvoorbeeld de resultaten in relatie tot de kosten van voorlichtingscampagnes van de overheid.
De vraag kan dan gesteld worden in hoeverre een strategie van de overheidsvoorlichting voor natuur en milieu ontwikkeld kan worden en op welke wijze daarbij gebruik gemaakt kan worden van bestaande middelen.
In het kader van de discussiedag is het van belang na te gaan welke rol het particuliere initiatief in een dergelijke strategie-ontwikkeling kan spelen.

JONGERENEDUCATIE

Jongereneducatie

De jongereneducatie is gericht op het scheppen van voorwaarden voor een optimale ontplooiing van de jeugd. In dat kader passen ook activiteiten m.b.t. de natuur- en milieuvoorlichting en -educatie, die immers ook wil bijdragen tot de ontplooiing van de mens in relatie tot zijn omgeving.
Vastgesteld kan dan ook worden dat vele organisaties en instellingen werkzaam op het terrein van de natuur- en milieubescherming hun "boodschap" via de kanalen van het onderwijs en het jeugd- en jongerenwerk willen overbrengen. Enerzijds op grond van aard, niveau, instelling en omvang van de te informeren publieksgroepen, anderzijds door het effect dat beoogd wordt met de informatieverstrekking: de doelstelling.
Ten derde speelt het onderwerp waarover voorgelicht wordt een rol van betekenis. Een en ander krijgt vaste vorm in een plan van uitvoering. Hierin staat o.a. aangegeven welke middelen men het best meent te kunnen inzetten, en op welke manier ook in relatie met elkaar. Voorlichtingsmiddelen zijn zowel films als persberichten, brochures als dia-presentaties, t.v.-spots, lesbrieven, advertenties, affiches etc. Maar wel is sprake van een groeiende weerstand tegen het ongecoördineerd toezenden van materialen, handleidingen, projecten, lesbrieven e.d. Wat dat betreft is de jeugd kwetsbaar: via scholen, clubs en dergelijke zijn veel jongeren georganiseerd en dus makkelijk bereikbaar. De organisaties en instanties die hun boodschap aan de jeugd willen overbrengen zijn zeer gevarieerd van aard. Onder hen vindt men milieu-organisaties, overheidsinstellingen, plantsoenendiensten, bedrijven, etc. Wanneer de leerkrachten en begeleiders overspoeld worden met informatie, zal dat kunnen leiden tot afwijzing van het materiaal of slechts minimaal gebruik. Als deze schets van de situatie juist is, vraagt dat ten spoedigste om verbetering.

In principe wordt een dergelijke verbetering al bereikt, wanneer tussen de organisaties die op het gebied van voorlichting en educatie actief zijn, een zekere coördinatie bij productie en verzending plaatsvindt.

Maar ook lijkt meer afstemming wenselijk tussen de organisaties die voorlichtings- en educatiemateriaal verzenden en de ontvangers van dat materiaal. Het komt nogal eens voor dat bij de verzenders onvoldoende bekend is waaraan de doelgroepen behoefte hebben. Zowel qua inhoud, niveau, omvang als vorm zijn aanzienlijke verbeteringen mogelijk.

./22

- jongereneducatie (vervolg) -

Tenslotte is het toezenden van materiaal nog geen garantie dat dit materiaal daadwerkelijk wordt gebruikt, ook al is aan de vorige twee voorwaarden voldaan. Dit gebruik is uiteindelijk immers afhankelijk van de vraag of de leerkrachten en begeleiders van de jeugd in het ontvangen van materiaal toepassingsmogelijkheden zien. Een knelpunt is dan ook de vrijblijvendheid van veel voorlichtings- en educatie-initiatieven, met daaraan gekoppeld de vraag in hoeverre de geïnvesteerde tijd en geld rendabel is gemaakt. Het zou daarom aanbeveling verdienen wanneer naar wegen wordt gezocht om de natuur- en milieu-educatie voor jongeren een hechtere basis te verschaffen.

Op het ogenblik wordt lang niet ieder kind in de gelegenheid gesteld tijdens zijn jeugd buitenwerk te doen in het kader van de natuur- en milieu-educatie. Dat heeft enerzijds te maken met de wensen, opvattingen en problemen van de begeleider op dit punt en anderzijds met de mogelijkheden die beschikbaar zijn.
Voor het werken met groepen in de open lucht wordt een beroep gedaan op vaardigheden, die binnenshuis minder van belang zijn, zoals het leiden van onderzoekjes, het bij elkaar houden van een groep kinderen in het verkeer en het bezitten van kennis over het gebied. Aangezien het onderzoeken en werken in de open lucht tamelijk nieuw is, zijn veel begeleiders hierop nog niet ingesteld.
Hun opleiding zal dan ook mede hieraan aandacht moeten geven. Om ontwikkelingen bij te kunnen houden, zullen cursussen opgezet moeten worden, om in ieder geval de didactische benadering van dit buitenwerk vorm te geven.
Overal in Nederland worden momenteel voorzieningen in de openlucht gecreëerd ten behoeve van buitenwerk voor de jeugd. Zo staan het jonge kind zaken als plukweiden, kinderboerderijen, natuur (en soms stads-)paden, instructieve borders, biologische lescentra en "School-in-Bos"-projecten ter beschikking. Hiervan wordt in toenemende mate gebruik gemaakt. Dat heeft veel gemeenten doen besluiten allerlei voorzieningen in deze zin op te richten.

Andere leeftijdscategorieën staan bovendien ook bezoekerscentra ter beschikking, die in toenemende mate worden opengesteld voor groepen. Juist bij begeleiders van groepen oudere kinderen bestaat een groeiende behoefte aan voorzieningen in de open lucht met logies-accommodatie, de z.g. veldstudiecentra. Momenteel is de Stichting Veldstudiecentra doende een eerste experimenteel centrum te verwezenlijken.

./23

- jongereneducatie (vervolg) -

Alhoewel het verheugend is, dat gemeenten, provincie en rijk zich steeds sterker inspannen om dergelijke voorzieningen van de grond te tillen, bestaat tegelijkertijd steeds meer behoefte die voorzieningen in te passen in meer omvattende structuren. In een aantal gemeenten is momenteel sprake van een dergelijke situatie. Daarnaast heeft b.v. de provincie Overijssel een Cultuurnota het licht doen zien, waarin plannen t.a.v. de natuur- en milieu-educatie zijn ontwikkeld.

Een andere handicap in de ontwikkeling is, dat deze verzorgende instanties in het algemeen te weinig contact met elkaar hebben over de natuur- en milieu-educatie, wat de afstemming van de verschillende werkzaamheden niet bevordert.
Van belang zijn ook de in ongeveer 30 gemeenten werkzame schoolbiologendiensten, die in het kader van de NMVE een belangrijke functie vervullen m.b.t. het basis-onderwijs. Scholen kunnen verder een beroep doen op de zgn. verzorgingsstructuren van het onderwijs om hen behulpzaam te zijn op dit terrein.

./24

VOLWASSENENEDUCATIE

Volwasseneneducatie

Snelle maatschappelijke veranderingen vragen voortdurend om heroriëntatie en herwaardering, want dat is nodig om als burger een actieve rol in de samenleving te kunnen blijven spelen. In ons democratisch bestel wordt immers verondersteld dat mensen een eigen bijdrage leveren aan de vormgeving van die samenleving. Om dit te kunnen doen, moeten mensen wel (kunnen) beschikken over voldoende kennis en vaardigheden.

De veranderingen in de samenleving maken het nodig dat mensen hun kennis en vaardigheden ook na hun jeugd blijven aanvullen. Pas dan kunnen blijvend bijdragen aan de vorm van de samenleving worden geleverd. Onder educatie van volwassenen verstaan we in dit verband de vorming van de mens buiten zijn dagelijks werk.

Traditioneel gezien speelt die volwasseneneducatie zich af in vormingscentra, volkshogescholen, etc. De cursusvorm wordt daarbij veelvuldig gehanteerd. Naast deze vormen, die ook in de toekomst van belang zullen blijven, zijn nieuwe ontwikkelingen in opkomst. Dit geldt b.v. voor de bezoekerscentra, natuurhistorische musea en planten- en dierentuinen, zowel kwantitatief als ook kwalitatief. Het begint steeds meer tot de uitzonderingen te behoren dat dergelijke centra zonder een educatieve dienst werken. Die educatieve diensten richten zich dan beslist niet meer alleen op het geven van onderwijs, maar zijn ook steeds meer van belang voor de niet-georganiseerde bezoeker. Dit komt tot uiting in rondleidingen, dia- en filmpresentaties, demonstraties, specialistische tentoonstellingen, etc.

Bovendien is er een tendens gaande, waarbij de mens in zijn eigen (woon)omgeving wordt benaderd. Daarbij wordt hij geconfronteerd met de manier waarop hij zelf in zijn omgeving functioneert en worden hem vaardigheden en kennis bijgebracht waarmee hij zelf aan de vormgeving en kwaliteitshandhaving van zijn leefmilieu kan bijdragen. Belangrijke voorbeelden hiervan zijn te vinden in het vrijwilligerswerk van sommige milieu-organisaties, het opbouwwerk en het buurt- en clubhuiswerk. Dit vrijwilligerswerk is vooral bij het Instituut voor Natuurbeschermingseducatie (met 110 plaatselijke afdelingen) en de Vereniging Milieudefensie tot een belangrijke functie uitgegroeid.

Ten aanzien van de educatie rond natuur en milieu doen zich bij educatie van volwassenen een aantal knelpunten voor. Zowel in het professionele veld als bij de vrijwilligers bestaat een toenemende behoefte aan ondersteuning door gespecialiseerde beroepskrachten.

./26

- volwasseneneducatie (vervolg) -

Bij de vrijwilligers zal op dit punt waarschijnlijk behoefte bestaan aan meer kennis over het werken met groepen, terwijl beroepskrachten meer behoefte hebben aan kennis over natuur- en milieuzaken. Dat het hier om een nogal omvangrijke behoefte gaat, blijkt uit het grote aantal aanvragen dat het IVN hieromtrent ontvangt.

Een ander probleem vormt het ontwikkelen van methoden en materiaal. Zo bestaat er behoefte aan een Handboek voor de natuur- en milieu-educatie ten behoeve van buitenschoolse vorming. Methodisch gezien is de volwasseneneducatie, voor zover het de eigen woonomgeving betreft, nog maar weinig ontwikkeld. Dit blijkt onder meer uit het gebrek aan projectmodellen, informatiepakketten, films, literatuur, e.d.
Tenslotte zijn er voor deze groep tamelijk weinig informatie- en documentatiemogelijkheden. Zonder twijfel kunnen openbare bibliotheken hierin een rol vervullen, maar daarmee kan slechts aan een deel van de behoeften tegemoet gekomen worden. Er zou dan ook onderzocht kunnen worden in hoeverre er behoefte bestaat aan centra die op dit terrein zijn gespecialiseerd. Deze (regionale) documentatie- en werkcentra zouden enerzijds een informatieve functie kunnen vervullen met betrekking tot de regio, anderzijds zouden zij kunnen functioneren op het gebied van cursussen en als 'clubhuis' voor milieuwerkgroepen.

Naast de beschreven vormen van volwasseneneducatie bestaat er een toenemende stroom van informatie via de massamedia. Enerzijds betreft het hier een aantal educatieve programma's zoals de cursussen van Teleac, anderzijds betreft het een groot aantal informatieve radio- en televisieprogramma's en boeken op het gebied van natuur en milieu. Het feit, dat natuur en milieu zo gemakkelijk binnen het bereik van zovelen is gekomen, is op zichzelf verheugend.

Een belangrijk knelpunt doet zich echter voor door de omstandigheid, dat, de educatieve programma's uitgezonderd, hiermee natuur en milieu het gevaar lopen te worden gedegradeerd tot een modeverschijnsel. Bovendien bestaat bij de visuele media het risiko (natuurfilms), dat de mens door het panorama-achtige karakter daarvan - vaak gaat het over veraf gelegen gebieden, waarvan slechts de schoonheid wordt getoond - nog verder van de natuur vervreemdt. Tenslotte is het niet ondenkbaar, dat deze films een kompensatie vormen voor het gemis aan natuur, zodat de stimulans tot eigen verkenning afneemt.

./27

RECREANTENVOORLICHTING

./28

Recreantenvoorlichting

Er zijn twee belangrijke motieven voor voorlichting op het gebied van de openluchtrecreatie.
Allereerst is er duidelijk sprake van vraag naar voorlichting vanuit het publiek. Dit blijkt uit het bezoek aan VVV- en ANWB-kantoren en aan bezoekerscentra. Ook is er veel vraag naar schriftelijke informatie en hebben toeristisch/recreatieve radio- en tv-programma's een redelijke belangstelling. Een bekend feit is tevens dat informatie over een recreatiegebied de belevingswaarde voor de recreant verhoogt.

In de tweede plaats is er de noodzaak om voorlichting te geven als beleidsinstrument. Mede door voorlichting kan bij de recreant een milieuvriendelijk gedrag bevorderd worden en kan een bijdrage worden geleverd aan de bescherming van natuur en landschap. Ook spreiding van de recreatiedruk, geleiding van recreanten (zonering) en een efficiënter gebruik van de bestaande recreatiemogelijkheden kunnen met goede voorlichting worden bevorderd.

De voorlichting op het gebied van de openluchtrecreatie kan worden onderscheiden in:

- beleidsvoorlichting
- voorlichting ten behoeve van inspraak bij planvorming en -uitvoering
- informatie over de verschillende vormen van recreatie
- informatie over aanwezige recreatievoorzieningen
- vorming en educatie

Doeleinden

De hoofddoelstellingen van voorlichting met betrekking tot de openluchtrecreatie zijn: vergroting van keuzemogelijkheden voor de recreant (zowel wat betreft recreatiemogelijkheden als ook wat betreft recreatievormen) en vorming van de recreant met het oog op een zo verantwoord mogelijk vrijetijdsgedrag.
Daarnaast worden de volgende doelstellingen gediend: bescherming van natuur, landschap en milieu, spreiding van de recreatiedruk en een beter gebruik van bestaande voorzieningen.

Waar?

De voorlichting kan de recreant op drie plaatsen proberen te bereiken: thuis of in zijn directe woonomgeving, onderweg en tenslotte ook ter plekke in het recreatiegebied.
De voorlichting aan bewoners in een bepaalde regio valt toe aan een aantal regionale organisaties: gemeenten, VVV's, recreatieschappen, beheerders en eigenaars van voorzieningen etc.

./29

- recreantenvoorlichting (vervolg) -

De voorlichting onderweg ligt vooral op het terrein van particuliere organisaties, recreatieschappen en beheerders van voorzieningen. De rijksoverheid acht het tot haar verantwoordelijkheid deze organisaties (ook in financieel opzicht) te steunen bij het verzorgen van de voorlichting onderweg en te bevorderen dat in de uitvoering een eenduidige herkenbaarheid optreedt. Alleen al vanwege dit laatste is coördinatie van alle vormen van voorlichting onderweg noodzakelijk.

De voorlichting ter plekke, dus in het recreatiegebied zelf, is in principe een taak voor de instantie die met het terreinbeheer is belast. Dit kunnen particulieren zijn, maar ook gemeenten en recreatieschappen. In een regionaal recreatiegebied is de samenwerking tussen gemeenten en recreatieschappen van belang, maar kunnen de VVV's ook een centrale rol spelen bij de verzameling van informatie en distributie van materiaal. Ook hier is coördinatie van alle vormen van voorlichting ter plekke noodzakelijk. De rijksoverheid ziet als haar taak het tot stand (doen) komen van informatiepanelen, natuurpaden en wandelroutes, en bezoekerscentra.

Probleemvelden

Om tot een goed onderbouwd voorlichtingsbeleid te komen is het noodzakelijk, dat aan de volgende probleemvelden aandacht wordt besteed.

Ten eerste is het van belang na te gaan, welke wensen en behoeften van de recreanten aan voorlichting bestaan. Hierbij gaat het om vragen als:

- welke voorlichting is gewenst, dat wil zeggen van welke inhoud en over welke voorzieningen binnen welke actieradius?
- in welke vorm is de voorlichting gewenst?
- op welke momenten of plaatsen is voorlichting gewenst?

Beantwoording van de vraag naar de wensen van de recreanten dient gepaard te gaan met onderzoek naar het actuele gebruik van de bestaande voorlichtingsmogelijkheden door de recreanten. Hier liggen vragen als:

- wie maken gebruik van het voorlichtingsmateriaal thuis, wie van de mogelijkheden onderweg en ter plekke?

Een tweede probleemveld, dat aandacht verdient, heeft betrekking op de aard, de kwaliteit en de kwantiteit van het huidige voorlichtingsmateriaal.
Vragen die hierbij aan de orde komen zijn:

- in hoeverre komt de bestaande voorlichting overeen met de gestelde doeleinden van het voorlichtingsbeleid?

./30

- recreantenvoorlichting (vervolg) -

- in hoeverre is zij gericht op vorming ofwel kennisoverdracht?
- in welke mate heeft zij betrekking op activiteiten ofwel voorzieningen?

Een derde probleemveld geldt het effect van de voorlichting.
In dit verband kan worden genoemd het effect van de voorlichting op het bezoek van "natuurgebieden" en op het gedrag en de houding van de recreanten ten opzichte van "natuur en milieu". Het is duidelijk, dat naast de voorlichtingsactiviteiten, nog andere, soms invloedrijke, factoren het gedrag van de recreanten bepalen. Daarom mag van voorlichting niet alle heil verwacht worden.

Bij het nader bepalen van vragen, die beantwoord moeten worden, kan het best uitgegaan worden van het onderscheid tussen de voorlichting thuis, onderweg en ter plekke.
Bij wijze van voorbeeld:

- het effect van de voorlichting thuis.
  Wat is effect van de voorlichting via ANWB- en VVV-kantoren?
- het effect van de voorlichting onderweg.
  Wat betekenen de toeristische auto- en fietsroutes?
  (naast de aantallen recreanten vooral de wijze van gebruik)
- het effect van de voorlichting ter plekke.
  Wat betekent "information on the spot?"
  Wat is het effect van bezoekerscentra?

Uiteindelijk gaat het bij effectenonderzoek om de vraag, in hoeverre de verschillende vormen van voorlichting bijdragen tot het bereiken van de gestelde beleidsdoelen, met andere woorden: het gaat om de vraag naar de meest doeltreffende voorlichtingsinstrumenten.
Experimenten zouden hiertoe door middel van onderzoek geëvalueerd moeten worden.

Natuur- en Milieu-educatie

Discussiedag over de natuur- en milieuvoorlichting en -educatie in Nederland

Concept-agenda discussiegroepen

1e ronde

1. Opening; goedkeuring agenda

2. Procedure (tijdsindeling en rapportage)

3. Korte presentatie van de deelnemers en het werk van hun organisaties

4. Welke knelpunten hebben de deelnemers tot nu toe in hun werk ervaren?

   De organisatoren denken hierbij vooral aan knelpunten in de sfeer van voorzieningen en samenwerkingsmogelijkheden, zoals:

   - organisaties die zich op dezelfde doelgroep richten zijn onvoldoende op de hoogte van elkaars bestaan, doelstellingen en functioneren: als gevolg hiervan is er onvoldoende coördinatie en continuïteit van activiteiten.

   - organisaties beschikken onvoldoende over voor de natuur- en milieuvoorlichting en -educatie getraind kader en zijn als gevolg van het eerst genoemde punt ook niet goed in staat elkaar wederzijds te ondersteunen.

-/-

Interdepartementale werkgroep natuur- en milieuvoorlichting en -educatie
Secretariaat: Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne
Dokter van der Stamstraat 2-2265 BC Leidschendam - tel. (070) 20 92 60 tst. 3338

- concept-agenda discussiegroepen (vervolg) -

- kader (beroeps en vrijwillig) beschikt onvoldoende over les- en demonstratiemateriaal, mogelijkheden tot excursies, verblijfsmogelijkheden in het veld, faciliteiten van overheids- en onderwijsinstanties.

- er is onvoldoende toegang tot de beschikbare (onderzoeks)informatie inzake het doelmatig opzetten en uitvoeren van activiteiten op het gebied van natuur- en milieuvoorlichting en -educatie

<u>2e ronde</u>

5. Welke suggesties hebben de deelnemers voor oplossingen van de ervaren knelpunten?
   Wellicht kan hier een onderscheid gemaakt worden tussen hetgeen op landelijk niveau, op provinciaal/regionaal niveau en op lokaal niveau gerealiseerd zou moeten worden.

Natuur- en Milieu-educatie

Discussiedag over de natuur- en milieuvoorlichting en -educatie in Nederland

LIJST VAN DEELNEMERS AAN DE DISCUSSIEDAG OVER DE NATUUR- EN MILIEU-VOORLICHTING EN -EDUCATIE IN NEDERLAND OP 22 MAART 1979

Aktiegroep Strohalm
Oude Gracht 42
UTRECHT
drs. H. Brijker
mw. drs. J. Oosterhuis ('s morgens)
drs. H. van Arkel ('s middags)

Algemene Nederlandse Vereniging voor het Vreemdelingen Verkeer
postbus 98
HILVERSUM
mw. A. Eijkemans-van 't Hoff
B.J. Welsing, dir. streek VVV noord en midden Veluwe

Algemene Pedagogisch Studiecentrum
Buitenveldertselaan 106
AMSTERDAM
W. Boomsluiter, pedagogisch medewerker

Bomenstichting
Driebergseweg 16B
ZEIST
mw. ir. M. ten Cate van Elsland, voorzitter
J. van den Brink, secretaris

Bond Heemschut
Korenmetersluis, postbus 10525
AMSTERDAM
mw. P.A. Hengeveld-Brand, ass. directie

Bureau Milieuhygiëne van de Raad van Nederlandse Werkgeversverbonden
Prinses Beatrixlaan 5
DEN HAAG
dr. G.F.A. de Jong
mr. H.J.M. Desain

Burgers Zoo
Deelenseweg
ARNHEM
A.J.J.J.M. van Hooff, directeur
J.A.B. Wensing, bioloog

Commissie voor Natuurbeschermingseducatie
Winston Churchill-laan 362
RIJSWIJK
H. Wals, vice-voorzitter
H. Hoogenhout, secretaris

Consumentenbond
Leeghwaterplein 26
DEN HAAG
drs. T. van der Hammen, onderwijsmedewerker
mr. N.R. van Ravensteijn, directiesecretaris

Coördinatie Commissie
Toegepaste Huishoudwetenschappen, Werkgroep Natuur en Milieu
Oude Eekmolenweg 63
WAGENINGEN
ir. G.A.M. de Fraiture, secretaris en onderzoeker
mw. ir. S.J. van Beeck Calkoen, lid werkgroep

De Kleine Aarde
Munsel 17
BOXTEL
John Onstwedder, coördinator kursus Kollektief
Dick Ettema, coördinator kursus Kollektief
Jan. P. Juffermans, redactie tijdschrift

Gelderse Milieuraad
Zijpendaalseweg 44
ARNHEM
M. van den Bosch, medewerker milieu-educatie

Gemeenschappelijk Overleg van de Commissie Leerplan
postbus 2061
ENSCHEDE
drs. A. Agterberg, secretaris

Instituut voor Natuurbeschermingseducatie
Plantage Middenlaan 41
AMSTERDAM
drs. Y.N. van der Veen, voorzitter
P.J. Steltman, directeur

Interprovinciaal Overlegorgaan Milieu
Provincie Huis Noord Holland
Dreef 3
HAARLEM
dr. ir. J. IJff, voorzitter
mw. drs. J.H. Waller-Hunter, secr. project "Mensenwerk"

Katholiek Pedagogisch Centrum,
Helftheuvel Passage 14,
201 AL DEN BOSCH
B. Buiting, vakgroep biologie lager agrarisch onderwijs
L. Jeswiet, vakgroep biologie lager agrarisch onderwijs

Kon. Nederlandse Toeristen Bond ANWB
Wassenaarseweg 220
DEN HAAG
C. de Nijs, sectie milieu
J. van der Lee, sectie milieu

Konsumenten Kontakt
Leeuwendaallaan 10
RIJSWIJK
L. Donia, directeur

Landbouwschap
Raamweg 26
DEN HAAG
ir. J. Gerritsen
W.M. Broeders, afd. grondgebruik en milieuhygiëne

Landelijk Pedagogisch Centrum
werkgroep biologie
Smelenhof 25
MILSBEEK
drs. E. Jongejan, secretaris
ir. J.A. Lanzing, voorzitter

Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee
postbus 90
HARLINGEN
B.E. Heidenrijk, voorlichtingscoördinator
K.Koornstra, voorlichtingscoördinator

Ministerie van Landbouw en Visserij
Directie Akker en Tuinbouw
ir. D. Hoogerkamp, adjunct-directeur

Nationale Kommissie Gezondheidsvoorlichting en -opvoeding
Nieuwe Havenstraat 6
LEIDSCHENDAM
dr. E. Dekker, 1e secretaris

Nederlandse Museumvereniging
Sectie Natuurhistorische Musea
Nederlands Jachtmuseum
postbus 11
DOORWERTH
H.M. Garten, secretaris
drs. A.L. van Berge Henegouwen, penningmeester

Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels
Driebergseweg 16b
ZEIST
C. de Bruin, directeur
N.A. de Haan, directie-assistent

Nederlandse Vereniging van Sportvissersfederaties
postbus 288
AMERSFOORT
H. van Rossum, hoofd afd. water- en visstandbeheer
P.J. den Bakker, ass. afd. water- en visstandbeheer

Nederlandse Vrouwenraad
Commissie Milieu-aangelegenheden
Sportlaan 217
DEN HAAG
E.M. Gruijs-Casimir, voorzitter
mw. S. Nielsen-Emden
mw. G. Inia-Crom

Nederlandse Vereniging van Reinigingsdirecteuren
p/a Nassaulaan 12
DEN HAAG
ir. L.F. Melsen, coördinator bestrijding zwerfvuil

NIVON
P.C. Hooftstraat 163
AMSTERDAM
R. Daane, voorzitter Landelijke kommissie milieu en natuurhistorie
H. Nusink, stafmedewerker

Onderwijscommissie Landbouwschap
Raamweg 26
DEN HAAG
ir. J.H. Egberink, voorzitter commissie bedrijfsontwikkeling
ir. H.M. Smets, hoofd voorlichting SEV KNVTB, voorzitter
voorlichtingsstaf SEV

Ouwehands Dierenpark
Grebbeweg 109
RHENEN
G. Baars, adjunct-directeur
J. Brink, educatief medewerker

Raad van Europese Gemeenten
Wilhelminasingel 56
MAASTRICHT
drs. P.A. Wolters, bestuurslid
dr. N. Nelissen, wetenschappelijk medewerker
P. Houx, directeur

Scouting Nederland
Stadsring 139
AMERSFOORT
J. Klerkx, voorzitter team buitenleven
D.J.J. Moestert-van Lier, staffunctionaris milieuzaken

Staatsbosbeheer Rijkskantorengebouw "Westraven"
Griffioenlaan 2
UTRECHT
ir. G.J. Geerling, inspecteur natuurbehoud
ir. M.G. Wagenaar Hummelinck, hoofd afd. in- en externe betrekkingen

Stichting Economisch Huishoudelijk Beheer
Lobelialaan 34
DEN HAAG
mw. R.A. Schortinghuis-Sprangers, secretaris
ir. E. van Rijn van Alkemade, wetenschappelijk medewerker

Stichting voor Leerplanontwikkeling SLO
postbus 2041
ENSCHEDE
mw. drs. A.M.T.C. Kamer-Peeters, medewerker project milieukunde
drs. P.J. Teernstra, medewerker project milieukunde
drs. J. Hoogeveen, coördinator sectie natuurwetenschappen

Stichting Milieu-Edukatie
Oude Gracht 42
UTRECHT
mr. W. Hoogendijk, adviseur
mw. M. Schroevers-Korver, bestuurslid

Stichting Natuur en Milieu
"Schaep en Burgh"
Noordereinde 60
's-GRAVELAND
mw. drs. M. Brunt
drs. J. Keuning

Stichting Natuur- en Milieufederatie Overijssel
Aan de Stadsmuur 79-83
8011 VD ZWOLLE
mw. W. Binnekamp, medewerkster milieu-educatie

Stichting Nederlandse Jeugdherbergencentrale
Prof. Tulpstraat 2-6
AMSTERDAM
J. van der Harst, directeur
H.J. Schneiders, adjunct-directeur

Stichting Opleiding Leraren
Archimedesstraat 16
UTRECHT
dr. C.D. Notenboom, docent veldbiologie

Stichting Recreatie
Statenplein 1
DEN HAAG
J. Swart, directeur
D. Overduin, stafmedewerker voorlichting

Stichting School in bos en landschap
p/a Heidemij.
Lovinklaan 1
ARNHEM
D. Bouman, voorzitter
J.A. van Kruijssen, penningmeester

Stichting Veldstudiecentra
Laan van Avegoor 2
6955 BE ELLECOM
J. Venema, secretaris

Stichting Verwijdering Afvalstoffen
Natriumweg 7
AMERSFOORT
T. Teeuwen, directeur
W.J. Otto, hoofd algemene zaken

Unie va Waterschappen
Alexander Gogelweg 8
DEN HAAG
C. Groen, afd. voorlichting

Vakgroep Biologie Middelbaar Agrarisch Onderwijs
Rijksmiddelbare Landbouwschool
Wilhelminalaan 1
ZUTPHEN
ir. C.H. Bool, voorzitter
D. Siegersma, secretaris

VEEN
Utrechtseweg 310
ARNHEM
P.J.B. Wasser, afd. voorlichting

Vereniging Milieudefensie
2e Weteringplantsoen 9
AMSTERDAM
ir. J. Booij, projectleider "Milieu en huishouden"
drs. H. Gelderen, medewerker project "Milieu en huishouden"
mw. C. Sprengers, medewerkster milieu-educatie

Vereniging van Nederlandse Gemeenten
Nassaulaan 12
DEN HAAG
drs. L. Jonker, milieucoördinator
mr. M. Zonnevylle, beleidsmedewerker

Vereniging van Volkshogescholen in Nederland
postbus 314
3800 AH AMERSFOORT
G. Jongstra, medewerker milieu-educatie
I. Lenting, medewerker milieu-educatie

VEWIN
Sir Winston Churchill-laan 273
RIJSWIJK
J. Lieffering, hoofd afd. voorlichting
J.C.A. Brambach, medewerker afd. voorlichting

Voorlichtingsraad
Binnenhof 20
DEN HAAG

Voorlopige Centrale Raad voor de Milieuhygiëne
Nieuwe Havenstraat 6
LEIDSCHENDAM
J. Swart, raadslid
mw. mr. M. Prillevitz, secretariaat

Wereld Natuur Fonds
Hogeweg 2
ZEIST
mw. A. Bannier, hoofd ranger afd.
N.F. Halbertsma, directeur

Werkgroep 2000
postbus 2000
AMERSFOORT
drs. J.P.A. van Rooijen, medewerker kursussen

Werkgroep Kampstafleden IVN
Jol 66
AMSTELVEEN
ir. J.F. Molenbroek

Stichting HVP
Segbroeklaan 104
DEN HAAG

INTERDEPARTEMENTALE WERKGROEP NATUUR- EN MILIEUVOORLICHTING EN -EDUCATIE

Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk
Churchill-laan 362 te Rijswijk
drs. J.B. Pieters, voorzitter en ir. Chr. Maas Geesteranus

Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne
Dokter van der Stamstraat 2 te Leidschendam
drs. W.J. Veening, secretaris en drs. G. Bartels

Ministerie van Landbouw en Visserij
Bezuidenhoutseweg 73 te Den Haag
drs. E. Ford en ir. Ch. Boer

Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen
Nieuwe Uitleg 2 te Den Haag
mr. H. Wieringa

Ministerie van Verkeer en Waterstaat
Koningskade 4 te Den Haag
drs. C.Th.M. van Teylingen

Ministerie van Economische Zaken
Laan van N.O.-Indië 127 te Den Haag
drs. W.H. Dobbe en mr. J.W. Weck

Directoraat-Generaal voor het Wetenschap
Stadhoudersplantsoen 2 te Den Haag
drs. E.D.A. Dantuma

Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening
Centrale Afdeling Voorlichting en Externe Betrekkingen
Van Alkemadelaan 85 te Den Haag
W. Egels

Ministerie van Buitenlandse Zaken
Lange Voorhout 17 te Den Haag
drs. B.O.J.R. Glaubitz